

УДК 327.82(497.2)

Добровольська А.Б.

МОЛDOVA: ПОШУКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ – ВІД ІМПЕРСЬКОГО МИНУЛОГО ДО СЬОГОДЕННЯ

У статті розглядаються процеси пошуку національної ідентичності Республіки Молдова пострадянського періоду. Проаналізовано умови, в яких відбувалися реформи в країні, та фактори, які впливають на напрями і перспективи подальшого розвитку молдовського суспільства. Показано, що трансформаційний процес, який з самого початку передбачався як демократичний, протікав в обстановці соціально-політичних криз і конфліктів, коливань у внутрішній і зовнішній політиці та мав нелінійний хвилеподібний характер. Державотворення в Молдові супроводжувалося виникненням ідейно-політичних і культурних розколів у політичній еліті та в масах молдовського суспільства, які то посилювалися, то пом'якшувалися з певною періодичністю. Зазначено, що Республіка Молдова практично єдина в Європі країна, де криза національної ідентичності являє собою визначальний фактор поляризації поглядів політичних сил. Зроблено висновок, що незавершеність процесу національної самоідентифікації в Молдові посилюється дією зовнішніх факторів, в результаті чого держава виступає предметом впливу більш вагомих суб'єктів міжнародної політики.

Ключові слова: пострадянський простір, Молдова, національна ідентичність, перехідні процеси, політична консолідація, геополітичні чинники, політичні партії, проблеми демократизації.

Події кінця 1980-х – початку 1990-х років у Європі і світі, які ознаменували закінчення протистояння двох полюсів сили: США і СРСР, повернули в історію держави і нації, які склали в минулому Російську імперію. На карті Євразії з'явилися країни, ряд з яких вперше у ХХ столітті здобув незалежність і можливість самостійно розбудовувати власну державність. Республіка Молдова – одна з таких держав.

Молдова, яка успадкувала своє ім'я від однойменного середньовічного князівства, отримала в спадок і його складні геополітичні характеристики – розташування між Європою і Євразією у безпосередньому оточенні більш вагомих суб'єктів міжнародної політики. У середні віки і в новий час – це були Османська, Австрійська, а потім Австро-Угорська та Російська імперії, інтереси яких неодноразово перетиналися на її території. Після розпаду СРСР Молдова, як західний фланг євразійського простору, межує з Румунією, зі сходу – з Україною.

До російсько-турецької війни Молдова, як і Волощина, перебувала в залежності від Туреччини. У 1812 р. частина території Молдови між Дністром і Прутом, яка набула назву Бессарабія, увійшла до складу Російської імперії.

З усіх титульних народів радянських, а потім і пострадянських республік молдовани мають найбільш невизначену і суперечливу етнічну самосвідомість. Двозначність є навіть у самому етнонімі – молдовани. Західна (від Прута) частина Молдови в 1859 р. об'єдналася з князівством Волощина в єдину румунську державу. Населення цієї частини Румунії продовжувало називатися

молдовани за приналежністю до регіональної і субетнічної спільноти (однієї з ряду подібних спільнот, що утворили румунську націю).

Румунський історик Ф. Костянтину пише: «відмінність ситуації у Бессарабії і ситуації у Трансільванії і Буковині була пов'язана з тим, що в Бессарабії, на відміну від румунських земель в Австро-Угорщині, між жителями, що говорять розмовною румунською мовою (назвати їх румунами все ж не можна), і титульною нацією не було релігійного бар'єру. У Трансільванії румунові, щоб стати угорцем, треба було відмовитися від віри (православної або уніатської), у Російській же імперії це було не потрібно, і молдованин-бессарабець, що прагнув увійти до російських елітарних прошарків міг стати росіянином непомітно» [1, с. 253].

У 1912 р. молдовани становили лише 14% населення міст Бессарабії (євреї – 37%, росіяни – 24%, українці – 16%) [2, с. 41]. Національний розвиток бессарабських молдован (у переважній більшості – неписьменних селян) відрізнявся від розвитку запрутських румунів. Становлення в Бессарабії молдовської інтелігенції і буржуазії (груп, які, як правило, є носіями нової національної самосвідомості) йшло дуже повільно, і впродовж до 1914 р. російські молдовани у більшості своїй зберігали донаціональну свідомість. На відміну від Трансільванії і Буковини, відсутність у Бессарабії еліти (як ментальної, так і етнічної) позбавила населення верстви, залученої до роботи з національного визволення. Після Першої світової війни, трансільванцям у створенні об'єднаної Великої Румунії історією була відведена активна роль, бессарабці ж у політичному житті Російської імперії займали пасивну позицію.

Провідною силою руху за відділення Бессарабії від Росії 1918 р. стали трансільванські румуни (військовополонені), відповідно і нова національна свідомість ставала прорумунською, а не молдовсько-бессарабською. 27 березня 1918 р. Сфатул Церій (Рада краю) – імпровізований парламент, що проголосив себе в умовах революційного хаосу органом влади в Бессарабії, прийняв рішення про її входження до складу Румунії. Почався період цілеспрямованої політики румунської влади на інтеграцію бессарабських молдован у єдину румунську націю. Однак для такої інтеграції у відносно відсталій Румунії післявоєнних часів не було ані достатніх сил, ані часу.

У 1940 р. у результаті поділу сфер впливу між СРСР і Німеччиною, а потім за підсумками Другої світової війни, Бессарабія увійшла до складу СРСР. Основна її частина (без ряду районів, переданих Україні) разом з частиною земель по Лівобережжю Дністра, що ніколи раніше не належали до історичної Молдови, а в міжвоєнний період входили до Молдовської АРСР у складі України, утворила Молдовську РСР. За часів СРСР національний розвиток молдован набув у цій новій радянській республіці специфічних особливостей.

Як зазначає Д. Фурман: «молдовани-бессарабці жили у відриві від запрутських румунів у складі Росії у 1812-1918 рр. і у складі СРСР у 1940-1941 і 1944-1991 рр. Це – дуже великий період часу, за який, навіть незалежно від

зусиль російських і радянських властей, не могло не скластися деякого відчуття спільноти і відмінності від молдован, які жили в іншій країні і в інших умовах» [3, с. 282].

Розвиваючи приєднані території, радянське керівництво прагнуло домогтися повної їх економічної, політичної, ідеологічної інтеграції до єдиного імперського організму. Політика комуністичного керівництва не була безуспішною – у Молдові майже повністю був відсутній дисидентський рух, а прояви націоналізму (підпільні організації, публічні виступи і тому подібне) були слабкими і епізодичними [4].

Кінець ХХ ст., попри соціально-культурну кризу початку 1990-х рр., надав республікам колишнього СРСР історичну можливість відновлення національної державності. Необхідність оновлення національно-державних ідентичностей на пострадянському просторі посилювалася політичними, технологічними і культурними трансформаціями початку третього тисячоліття: глобалізацією, розвитком інтернет-технологій і становленням транснаціональних ідентичностей, регіоналізацією політичного простору та сплеском локальних самоідентифікацій. У цих умовах національно-державні ідентичності відчували подвійний тиск: з боку наднаціональних і субнаціональних – регіональних, локальних, віртуально-мережевих – ідентифікаційних «викликів» [5-7].

У період перебудови, на пострадянському просторі відбувався підйом національних рухів, актуалізувалося відновлення історичного досвіду. Духовне пробудження народів пострадянського простору супроводжувалося усвідомленням того факту, що накопичення, зберігання і трансляція соціально-значимої інформації, яка лежить в основі етнічної ідентифікації, виступає обов'язковою умовою існування суспільства, без чого складно відтворити національну державність. Відповідно зростала актуальність теоретичного осмислення і систематизації досвіду, що висвітлює своєрідність історичних шляхів народів СРСР. Різні аспекти формування на пострадянському просторі моделей національно-державної ідентичності знайшли своє відображення в роботах В. Капіцина, А. Міллера, Г. Бордюгова, Р. Шевченка, І. Шишкіна і багатьох інших вчених-істориків і політологів [8-12].

До істориків і політологів активно долучалися представники інших напрямів соціо-гуманітарного знання (філософії, соціології, культурології), які суттєво розширили поняття національно-державної ідентичності стосовно соціально-політичних і соціокультурних процесів, що протікають на пострадянському просторі. Розгорнулася широка полеміка з проблем набуття національної самосвідомості, а також про ставлення до радянської культурної спадщини в різних державах колишнього СРСР. Зазначені наукові дискусії, як і раніше, зберігають теоретичну та практичну актуальність, оскільки після розпаду СРСР проблеми становлення нової історичної свідомості, пов'язані з набуттям політичної незалежності, так і не знайшли остаточного вирішення у більшості держав пострадянського простору.

Експерт у галузі історичної політики І.С. Шишкін зазначає, що «одним із наслідків розпаду Радянського Союзу стало переміщення історії в епіцентр політики. На пострадянському просторі «історична політика» перетворилася на високоефективний інструмент вирішення політичних і навіть геополітичних завдань. Практично у всіх колишніх союзних республіках вже понад двадцять років по ключовим історичним подіям ведуться запеклі політичні, а не історичні дискусії. Вони стали неминучим наслідком принципово різного ставлення опонентів до майбутнього своїх країн і народів ...» [12].

Слід зазначити, що серед наукових робіт, які розглядають проблеми національного будівництва, у пострадянських країнах переважає сегментований підхід, коли аналізується історичний досвід окремо взятої пострадянської держави. Такий метод дозволяє реконструювати найбільш значущі прояви суспільної політики «пострадянського типу», проте не дає можливості побачити загальну панораму «образу минулого» на пострадянському просторі в цілому.

Розпад Радянського Союзу і утворення на його території нових суверенних держав супроводжувався виникненням і подальшим розвитком цілого ряду складних і суперечливих соціо-політичних і соціально-економічних процесів і явищ. Побудова національної державності у колишніх радянських республіках носила непослідовний і конфліктний характер. Протириччя пострадянського транзиту протягом більш ніж двадцяти п'яти років поглиблювалися низкою чинників, які справляли значний вплив на становлення національно-державної ідентичності в країнах колишнього СРСР.

Здійсненню політики ідентичності в республіках колишнього СРСР перешкождала системна соціально-економічна криза 1990-2000-го рр., оскільки фокус уваги масової свідомості у той період був зміщений у бік вирішення нагальних економічних і соціально-побутових проблем. «Парадигма виживання», в рамках якої відбувався розвиток пострадянських суспільств на початку і в середині 1990-х рр., не тільки сприяла розвороту до «первинних» соціально-побутових потреб, а й продукувала ностальгічні соціально-політичні настрої.

Не менш важливою обставиною, яка також негативно позначилася на процесах становлення національно-державної ідентичності у пострадянських державах, став внутрішній розкол національних еліт, інституційна розбалансованість систем державного управління. І, як наслідок, – звуження «горизонтів» політичного планування в умовах загальної соціальної невизначеності. На початку ХХІ ст. до зазначених факторів у ряді країн пострадянського простору (Грузії, України, Киргизії, Молдові) додався фактичний колапс державності, за яким відбувся ряд «кольорових революцій».

До факторів, які мали негативний вплив на процеси формування національно-державної ідентичності також можна віднести різноскладність і фрагментованість пострадянських суспільств. Особливу складність процеси

формування національно-державної ідентичності набули в пострадянських республіках, що відрізнялися політико-культурною та етнополітичною неоднорідністю, – подібна ситуація виникла в Молдові.

Ігнорування прихильниками об'єднання Молдови з Румунією історично сформованого етнічного різноманіття у регіоні, де молдовани тяжіють до румунів, тюрки-гагаузи – до Туреччини, а росіяни й українці – до східнослов'янського світу, призвели до виникнення політично нестабільних територій [13].

У 1990 р. Верховна Рада Молдовської РСР, яка тоді ще входила до складу Радянського Союзу, прийняла «Висновок комісії по пакту Молотова-Ріббентропа, в якому акт створення МРСР проголошувалося незаконним, а приєднання Бессарабії до СРСР – окупацією румунських територій». 27 серпня 1991 р. парламент Молдови прийняв Декларацію про незалежність, у якій пакт Молотова-Ріббентропа і закон СРСР «Про утворення союзної Молдовської РСР» були визнані такими, що втратили силу. Декларація скасовувала «акти розчленування національної території 1775 і 1812 років», які позбавляли молдовське князівство ряду земель, що дозволило відмовитися від визнання кордонів, які склалися в регіоні [14]. Відповідно до Декларації незалежності офіційна мова незалежної Молдови ставала не молдовською, а румунською [15]. Слід зазначити, що закони про мову, які переводили молдовську з кирилиці на латиницю та оголошували її державною мовою і вимагали знання цієї мови для посадовців державної служби, були прийняті ще у серпні 1989 р. Верховною Радою попереднього періоду.

Становлення державності РМ значно ускладнювала наявність у пострадянській Молдові внутрішніх етнонаціональних рубежів слов'янського, тюркського й романського народів. Оскільки проголошення незалежності на основі етнічної єдності Молдови з Румунією означало б радикальний і остаточний розрив з Росією та перспективу перетворення етнічних слов'ян на крихітну меншість у великій державі з відмінним минулим і сьогоденням, на територіях, де переважало російськомовне населення, це призводило до протидії проявам уніонізму.

Реакція на поширення румунського уніонізму проявила себе активізацією сепаратистських рухів на індустріально розвинених землях Лівобережжя Дністра, які увійшли до складу Молдовської РСР за радянської влади. Результатом громадянської непокори стало виникнення Придністровської Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки (з 1991 р. – Придністровська Молдавська Республіка), утворення якої було проголошено на проведену в Тирасполі 2 вересня 1990 р. II Надзвичайному з'їзді депутатів всіх рівнів Придністров'я. Загроза ліквідації кордону по Пруту створила кордон по Дністру. 25 серпня 1991 р. (одночасно з Молдовою) Верховна Рада ПМРСР прийняла «Декларацію про незалежність ПМРСР». У червні 1992 р. між молдованами і придністровцями спалахують військові сутички, в ході яких

Румунія надала Молдові «істотну військову допомогу» [16, с. 91]. Згодом присутність російської армії перевела конфлікт у статус замороженого і закріпила існування сепаратистської держави в Придністров'ї.

Спільні для більшості радянських республік процеси самоідентифікації, які набули в роки перебудови форму національного самоствердження, в Молдові найбільш виражено проявили себе жорстким ідеологічним протистоянням. У результаті внутрішньополітичної невизначеності сепаратистські тенденції, окрім Придністров'я, виникли і у крихітної болгарської меншини в Гагаузії, населення якої також є етнічно чужим Румунії. Осередок напруги, що виник на півдні Молдови в Дубоссарах, привів до проголошення невизнаної республіки Гагаузія. У новій незалежній державі – Республіка Молдова – склалося два сепаратистських анклавів, в одному з яких перебувала російська армія, у наслідок чого і саме державне утворення сприймалося значною частиною його громадян як щось тимчасове і перехідне – до об'єднання.

Підвищена нестабільність внутрішньополітичної системи Республіки Молдова стала закономірним проявом незавершеного пострадянського транзиту, що знаходило своє органічне продовження у політиці національно-державної ідентичності. В умовах численних внутрішніх протиріч, значного конфліктного потенціалу, накопиченого ще за радянських часів, що проявилось з набуттям Молдовою політичного суверенітету, історія стала розглядатися не як ресурс державного будівництва, що сприяє виробленню консолідуючої ідентичності, а виключно як ідеологічний фактор, спосіб впливу на політичних опонентів.

Фахівці відзначають, що на початок 2010-х рр. на пострадянському просторі сформувалися різні за своїм концептуальним підґрунтям моделі ставлення до радянської спадщини: конфліктна – національно-центрична модель; модель поляризації суспільства, як правило за етнолінгвістичною ознакою; і модель «примирення», основу якої складав набір етноцентричних архаїчних сюжетів. Серед найбільш помітних специфічних рис формування національної ідентичності В. Титов позначає: «спробу штучного удавлення національної історії, з елементами цілеспрямованої міфологізації історії, націленість на знищення радянської символічної спадщини» [17, с. 142].

Прояв національно-центричної моделі конструювання національно-державної ідентичності в більшості держав пострадянського простору, як правило, базувався на тенденційній «антирадянській» інтерпретації історичних фактів, з притаманним їй сприйняттям Росії як наступниці ідеологічної спадщини радянського минулого, а отже геополітичного та соціокультурного супротивника.

З розпадом СРСР і набуттям незалежності колишні радянські республіки мали визначити як свою цивілізаційну приналежність, так і власне місце в системі міжнародних відносин, зокрема, характер зв'язків з іншими країнами, як з регіональними і нерегіональними лідерами, так і з безпосередніми

сусідами. Беручи до уваги обмеженість або гостру нестачу власних ресурсів національного розвитку (виробничих, технологічних, фінансових, енергетичних, сировинних), пострадянським країнам необхідно було забезпечити свій національний суверенітет максимально ефективними методами та уникнути потрапляння у політичну або економічну залежність від більш розвинених і потужних держав. Вагому роль у вирішенні цих завдань наряду з мобілізацією внутрішніх ресурсів було покликане зіграти проведення активної зовнішньої політики на базі національних інтересів, і пріоритетів, а також механізмів їх досягнення.

В основу міжнародної політики цілого ряду пострадянських країн лягли концепції «багатовекторності», які згодом стали найважливішою характеристикою їх зовнішньополітичного курсу. Проголошення більшістю пострадянських країн «багатовекторності» в якості основного, базового принципу зовнішньополітичної діяльності було закономірним проявом протиріч, пов'язаних з пошуком національної ідентичності. Ці концепції реалізовувалися у різних формах і згодом набули помітних відмінностей у послідовності та ефективності їх реалізації.

Через чверть століття після свого утворення, держави пострадянського простору стали істотно відрізнятися одна від одної за характером політичних систем, та за рівнем економічного розвитку, а головне – за своїми стратегічними цілями, прагненнями і орієнтирами. Ці відмінності були обумовлені бурхливими і неоднозначними процесами формування національної державності, в котрих відбивалися як істотні зрушення в розстановці основних внутрішньополітичних і соціальних сил, так і зміни, що відбувалися у міжнародній обстановці. Як наслідок виникли серйозні відмінності в підходах нових незалежних держав до вибудовування відносин зі своїми зовнішньополітичними партнерами, як у двосторонньому, так і в багатосторонньому форматах.

На практиці декларація прихильності багатовекторності часто зводилася або до пріоритетного зміцнення зв'язків з «колективним Заходом» (США, НАТО і ЄС), або до орієнтації переважно на регіональних партнерів (Китай, Туреччина, Іран), або до участі в реалізації євразійського інтеграційного проекту, очолюваного Росією. Як зазначає Г. Чуфрин «жоден з цих напрямків зовнішньополітичної діяльності не став домінуючим на пострадянському просторі», і для всіх пострадянських держав, включаючи союзників Росії по ОДКБ і ЄАЕС, є характерною відсутність послідовного зовнішньополітичного курсу» [18, с. 24]. Більш того – окремі сегменти політики багатовекторності отримують пріоритетне значення у зовнішньополітичній практиці, доповнюючи інші, або навіть змінюючи їх, на різних періодах розвитку тих чи інших пострадянських країн. Особливо помітною є схильність зовнішньої політики пострадянських держав до «потреб» поточного моменту. Іншими словами,

проблема формування сталого і послідовного зовнішньополітичного курсу нових незалежних держав ще далека від свого вирішення.

З часом, попри декларовану політику «багатовекторності», державам пострадянського простору доведеться більш чітко визначитися зі своїм місцем у новій системі міжнародних відносин, оскільки політика переважного числа як регіональних (ЄС, Росія), так і нерегіональних лідерів (США), не передбачає рівноправних відносин і серйозно обмежує можливості нових незалежних держав, перетворюючи їх на акторів без суверенітету. Більшість партнерів не визнає за колишніми радянськими республіками права на проведення незалежної зовнішньої політики і вимагає зробити однозначний вибір виключно на свою користь, що суперечить національним інтересам нових незалежних держав, породжуючи нові загрози і конфлікти.

Слід підкреслити, що досягненню ефективності зовнішньополітичної діяльності пострадянських країн перешкоджає той факт, що оскільки вони все ще знаходяться в стадії довготривалого транзиту, у них не сформувалися (або не цілком сформувалися) стійкі національні пріоритети. Тому коливання в їх зовнішньополітичних курсах, що відображають інтереси різних груп і кланів, які продовжують вести запеклу боротьбу за владу, є цілком закономірними. Так, декларуючи прихильність принципам «багатовекторності», одні з держав пострадянського простору на практиці прагнуть забезпечити вирішення своїх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних завдань, вдаючись до пріоритетного зміцнення зв'язків з Євросоюзом і НАТО, інші бачать вихід в активізації орієнтації переважно на регіональних партнерів, треті беруть участь у реалізації євразійського інтеграційного проекту, очолюваного Росією [17].

Після розпаду СРСР західна частина пострадянського простору, на відміну від більшості інших колишніх союзних республік, отримала можливість оголосити себе Європою (як це сталося у республіках Прибалтики), оскільки цей регіон є Європою географічно. Молдова, Білорусь та Україна, як західний фланг євразійського простору, також прагнула до Європи. Однак ментально, громадська думка цієї частини колишнього СРСР коливалася, що було обумовлено як історичним минулим (співіснування в рамках єдиної держави), так і територіальним становищем (на західному напрямку ці республіки межують з країнами Євросоюзу, зі сходу Україна та Білорусь – з Росією, а Молдова – з Україною). Стан суспільства та ідентифікаційні відмінності знайшли свій прояв у зовнішньополітичних орієнтирах названих держав.

Сьогодні велику роль у регіоні відіграє політика Польщі, Румунії та Угорщини – країн, з якими межують ці нові незалежні держави, що певним чином впливає на зовнішньополітичні пріоритети, яким віддає перевагу еліта трьох пострадянських республік. На зовнішню політику Молдови значний вплив справляє наявність невизнаної Придністровської Молдавської Республіки, яку уряд РМ реально не контролює. В Україні подібна ситуація склалася у зв'язку з анексією у 2014 р. Криму і виникненням невизнаних так

званих «Донецької» і «Луганської» «народних республік». Білорусь, населення якої етнічно є більш однорідним, на відміну від Молдови та України, характеризує досить стабільна внутрішньополітична ситуація.

Оскільки політичний дискурс і самовідчуття у цих нових незалежних державах різняться між собою, – процес входження до європейських структур проходить з різними швидкостями. У Білорусі прагнення на Захід обмежують потреби економіки, яка цілковито залежить від зв'язків з Росією. Україна намагається стати повноправним членом європейської спільноти – з 2015 р. її еліта (за рідкісним винятком) націлена на реалізацію заяв про швидке входження до складу Євросоюзу і НАТО. У республіці Молдова обраний у 2016 р. президентом І. Додон, долаючи опір уряду, зміцнює російський вектор молдовської політики. Як наслідок, суспільство РМ, як і її еліта розколоті ідеологічно.

З початку утворення Республіки Молдова прорумунсько налаштовані національно-патріотичні сили спрямовували країну в західному напрямку, темпи цього політичного дрейфу то прискорювалися, під тиском уніоністів, то дещо уповільнювалися протягом цілого ряду років. Зазначена тенденція спостерігалася не тільки після приходу до влади у 2009 р. коаліції відверто прозахідних політичних партій, включаючи Демократичну, Ліберально-демократичну і Ліберальну, але і в період правління в країні Партії комуністів (2001-2009 рр.). Характеризуючи зовнішньополітичний курс ПКРМ у ці роки, журнал «Проблеми національної стратегії» зазначав, що «ця політична сила, яка формально виступала на захист прав російськомовного населення і традицій дружби з Росією, конституційного нейтралітету і політичної багатовекторності Молдови, на практиці послідовно і результативно проводила політику розширення співпраці РМ і НАТО» [19, с. 81].

Надалі ж коаліція прозахідних політичних партій у різному її поєднанні стала все більш явно і послідовно виступати не тільки за інтеграцію Молдови до Євросоюзу і розширення співпраці з НАТО, але і за фактичну відмову від національного суверенітету країни на основі приєднання до Румунії. В якості обґрунтування такого зовнішньополітичного курсу були висунуті не тільки тенденційно підібрані історичні, мовні, етнічні та економічні аргументи, а й факт існування тривалого конфлікту між Республікою Молдова і Придністровською Молдавською Республікою. Використовуючи знаходження Оперативної групи російських військ у Придністров'ї в якості основного аргументу, прозахідні правонаціоналістичні і прорумунсько налаштовані сили виступали за відмову Молдови від закріпленого в її конституції статусу нейтральної та позаблокової держави з подальшим приєднанням до НАТО.

Стан внутрішнього соціально-політичного становища РМ того періоду демонструє соціологічне опитування Інституту публічної політики, метою якого була оцінка політичних уподобань різних, за етнічною приналежністю, груп населення Молдови. Виявлені тенденції поляризації суспільства, які

намітилися в країні, показували, що румуни більше, ніж молдовани, були схильні вважати, що країна йде в неправильному напрямку (70,3% румунів і 53,8% молдован). У румунів більше, ніж у молдован, проявлялося невдоволення політикою прокомуністичних властей у всіх сферах (у сільському господарстві – 75,7% і 71,5%, освіті – 62,2% і 49,9%, культурі – 59,5% і 54,1%, охороні здоров'я – 73% і 69,2%, зовнішній політиці – 70,3% і 60,3%). Економічну ситуацію в Молдові як погану і дуже погану оцінювали 37,8% румунів і 23,3% молдован відповідно. Вважали, що при комуністичному уряді корупція посилилася – 45,9% румунів і 34,2% молдован. Відповідно Закон про люстрацію підтримували 45,9% румунів і 30,6% молдован [20].

Проведене опитування також продемонструвало взаємозв'язок розподілу за національною самоідентифікацією з політичним розмежуванням по лінії праві – ліві. Довіру до Партії комуністів виявили – 8,1% румунів і 41,6% молдован; навпаки, до уніоністської Соціал-ліберальної партії – 37,8% румунів і 13,8% молдован, до Християнсько-демократичної народної партії – 40,5% румунів і 14,7% молдован. Вважали, що ПКМ найбільш відображає їх інтереси, – 0% румунів і 55,5% молдован. Заявили, що на референдумі про вступ до ЄС голосували б «за», 72,9% молдован і 81,1% румунів.

Етнічні румуни в Молдові справляли дедалі більший вплив на суспільно-політичну орієнтацію країни. Поширенню ідей прозахідної орієнтації в РМ сприяло посилення привабливості Румунії, яка у 2007 році стала членом Євросоюзу. Д. Фурман відмічав, що: «румунський президент Т. Бесеску прямо закликає молдован увійти до ЄС найкоротшим шляхом – через Румунію – і каже, що Румунія – єдина європейська країна, яка залишається розділеною» [3, с. 311].

Бухарест, з часів Російської імперії і Радянського Союзу, конкурував з Москвою за вплив на Молдову (Бессарабію). Румунія, якій за останні роки вдалося якісно змінити свої позиції у регіоні, справляє все більший вплив на ситуацію в РМ. У Бухаресті широко обговорювали перспективи об'єднання двох країн. Згідно опитування, проведеного фахівцями *INSCOP Research*, у березні 2016 р., майже 40% румунів були упевнені, що об'єднання РМ і Румунії принесе останній цілий ряд переваг (не згодні з цим твердженням були 28,5% респондентів і майже 32% опитаних не змогли однозначно відповісти на це питання, або відмовилися на нього відповідати) [21].

Після охолодження відносин Молдови з Росією, Румунія стала головним економічним партнером та постачальником фінансових ресурсів РМ (тільки у травні 2016 р. Президент Румунії Клаус Йоханніс підписав закон про виділення Молдові фінансової допомоги на суму в 150 мільйонів євро [22]). Окрім економічної складової, що ставить РМ у залежне становище, її вразливість підвищила неготовність Бухаресту підписати базовий договір, який би на юридичній основі закріпив взаємне визнання суверенітету і територіальної цілісності двох країн. Відсутність відповідної правової бази, яка сприяла б

усуненню накопичених за століття територіальних суперечок, загострювала проблему ідентичності в Молдові та актуалізувала ідеї уніонізму.

Просуванню політичних інтересів Румунії сприяла активна роздача румунського громадянства на території Молдови. РМ визнала подвійне громадянство, а Румунія надає громадянство всім, народженим на її території починаючи з 1940 р. Змагаючись за вплив у регіоні Бухарест діє симетрично Росії, яка, використовуючи подібні політичні практики, свого часу надавала громадянство населенню Придністров'я. Результативність роботи Національного бюро по громадянству Румунії наглядно демонструє кількісна динаміка: якщо у 2009 р. було видано 22 000 паспортів, а у 2010 р. – 41 800, то у 2011 р. вже близько 100 000. У період з 1 січня 2002 р. по 11 квітня 2016 р. було схвалено 385 167 заяв, про надання (відновлення) румунського громадянства, поданих молдовськими громадянами [23].

Ілюстрацією успішності політики уряду Бухаресту можуть служити дані перепису населення Молдови 2014 р. Згідно з інформацією, поширеною Національним бюро статистики, при загальному падінні чисельності населення (з 3 383 332 у 2004 р. до 2 913 281 осіб – у 2014 р., без урахування даних по Придністров'ю), за останні десять років кількість румунів у Молдові зросла більш ніж у 10 разів (з 2,2% до 23,18% – у 2014 р.). Чисельність молдован зменшилася майже на 20% і налічує 56,82%. За цей період у країні помітно зменшилася і кількість представників національних меншин: українці становлять 7,62% населення (у 2004 р. – 8,4%); росіяни – 5,46% (у 2004 р. – 5,9%); гагаузи – 3,89% (у 2004 р. – 4,4%); болгари – 1,64% (у 2004 р. – 1,9%) [24]. Є відомості, що румунські паспорти отримують навіть жителі Придністров'я, у тому числі і представники придністровської еліти [18].

Більшість представників політичної верхівки Молдови має румунське громадянство [25], що становить потенційну загрозу лобіювання інтересів бізнесу чи політичних кіл сусідньої країни. Однак для пересічних молдован подвійне громадянство не завжди означає вираження політичної лояльності Москві чи Бухаресту. Мотиви отримання румунського громадянства можуть бути різними, і в першу чергу вони пов'язані з бажанням легко виїжджати до Європи. Наявність паспортів сусідніх країн дозволяє активним громадянам Молдови виживати у складних економічних умовах, полегшуючи перетин кордону (з 2 913 281 осіб, що проживають у країні, 329 108 є вимушеними мігрантами). У той же час зрозуміло, що молдовани з румунським громадянством будуть позитивно ставитися до перспективи об'єднання і, у всякому разі, не будуть сприйнятливі до румунофобії.

Оскільки в Молдові не тільки дозволено громадянство кількох країн одночасно, але й не заборонено особам з декількома паспортами займати державні посади, політика роздачі паспортів на території РМ серйозно впливає на молдовські реалії. Станом на початок 2018 р. громадянами Румунії були: спікер молдовського парламенту А. Канду, лідер Демократичної партії

В. Плахотнюк, а також більшість суддів Конституційного суду. У всіх міністерствах, не виключаючи і силові, працюють румунські радники і молдовани з румунським громадянством [26]. Директор Інституту дипломатичних і політичних досліджень і питань безпеки В. Осталеп прогнозує, що «скоро молдован взагалі не залишаться у державних структурах» [27]. Виникає перспектива, коли більшість громадян Молдови можуть виявитися громадянами сусідньої держави, що становить перешкоду розбудови державності у РМ.

Бухарест контролює суспільно-політичну ситуацію Молдови не тільки за допомогою масової паспортизації населення, а й через підписаний у 2012 р. військовий договір, за яким молдовська армія фактично підпорядковується румунському генштабу. Часом раніше було підписано угоду по лінії МВС, після чого стало можливим використовувати румунську жандармерію під час придушення заворушень у Молдові. Оскільки Придністров'я розглядається Кишиневом як частина Молдови, то будь-яке загострення ситуації може спричинити за собою запрошення румунських силовиків за умови, якщо загострення визначити як заворушення.

Підпорядкування ідеям румунського уніонізму в Республіці Молдова має свої об'єктивні передумови. У міру ерозії офіційної ідеології в усьому СРСР йшов процес звернення інтелігенції до культури дорадянського періоду. Однак молдовська дорадянська історія і культура – це історія і культура тієї Молдови, яка стала частиною Румунії і яка влилася до загальнорумунської історії і культури. Як наслідок занурення до світу культури, створеної на основі румунської мови молдовсько-румунськими класиками ХІХ ст. призводило до дихотомії самосвідомості, оскільки неминуче наражалось на національну міфологію протиставлення нащадків римлян і даків слов'янам, яка поділялася цими класиками [17].

У наслідок того, що етнічний бар'єр між бессарабськими молдованами і румунами практично був відсутній і діалектичні відмінності розмовної мови молдован мало відрізнялися від розмовних мов інших румунських субетнічних груп, у Молдові вони привели до спроб створення на їх основі румунської національної ідентичності. У молдовських школах замість історії Молдови упродовж 1990 – 2006 рр. вивчалася історія румунів, яка пізніше була об'єднана із всесвітньою історією [28]. Незважаючи на «розчинення» історії румунів у загальній історії, суть шкільної історичної освіти не змінилася («програми і підручники складають на конкурсній основі місцеві автори, але випускаються вони на гроші румунського уряду» [29]). З приходом до влади президента І. Додона питання про зміст підручників піднімалося, але не набуло остаточного вирішення.

Ствердженню ідей уніонізму в Республіці Молдова сприяли прорумунсько налаштовані сили в парламенті Молдови: вони прийняли закон, який обмежує мовлення російських ЗМІ, піднімали питання про вихід РМ зі складу СНД і т.д.

Якщо президент І. Додон не підписував законопроекти подібного роду, Конституційний суд відсторонював його, на деякий час, від виконання президентських обов'язків, а прем'єр-міністр ставав виконуючим обов'язки глави держави і підписував закони, вигідні уніоністам.

Наприкінці 2017 р. Конституційний суд Молдови позитивно відреагував на законопроект про зміну в Конституції назви державної мови з молдовської на румунську [30], оскільки, на думку суддів, Декларація незалежності, в якій державна мова називається румунською, превалює над конституцією, де мова продовжує називатися молдовською [31]. Подібна ситуація, як вважає В. Осталеп, склалася через те, що «судді відкрито говорять про те, що є уніоністами і громадянами Румунії. Тобто за їх посередництвом реалізуються державні інтереси Румунії» [27]. Громадянами Румунії є п'ятеро з шести членів Конституційного суду Молдови, у тому числі й колишній його голова – Олександр Тенасе [32, с. 80].

Вплив Румунії у РМ можна назвати тотальним: замість власної історії вивчається історія румунів, а мова офіційно називається не молдовською, а румунською. Незважаючи на це, більшість молдовських громадян не хоче об'єднання з Румунією, а північ і південь Молдови у разі поглинання її Румунією мають потенціал до збройного опору, оскільки ані Румунія, ані контрольовані нею молдовські еліти так і не змогли запропонувати прийнятну для переважної більшості молдован ідею входження країни до складу Румунії. Спроба поширення ідей уніонізму з боку Румунії на території Молдови приховує небезпеку посилення опору на російськомовному півночі і гагаузькому півдні.

У разі відмови від декларованої конституцією РМ принципу постійного нейтралітету і зміни її статусу як незалежної держави, або входження в НАТО, країні може загрожувати територіальний розкол у результаті виходу з її складу Гагаузії. На користь такого сценарію висловилося більше 95% учасників референдуму, проведеного в цьому автономному регіоні у 2014 р. До румунізації негативно ставиться як південь Молдови, населений гагаузами, так північ країни, що є в переважній більшості російськомовною. Крім невирішеної придністровської проблеми у Кишинєва при продовженні румунізації потенційно виникає ще гагаузька і «російська» [33].

В умовах запеклої внутрішньополітичної боротьби успіхом опозиційних сил Молдови стала перемога проросійськи налаштованого лідера соціалістів І. Додона у другому турі президентських виборів у листопаді 2016 р., на яких, відповідно до рішення Конституційного суду країни, переможець вперше з 1997 р. знову визначався всенародним голосуванням, а не через голосування в парламенті.

Попри тотальну румунізацію політичної верхівки Молдови, значна частина населення (в основному етнічні слов'яни) ставиться до ідеї об'єднання з Румунією критично. Наприкінці 2017 р. 62,8% опитаних молдован висловилися

проти об'єднання, – підтримували його лише 22,2%. Проти вступу Молдови в НАТО виступили 60,8%, а 20,2% були готові бачити свою країну членом НАТО. Проблема у уніоністів була і з персональною політичною підтримкою. За підтримку послідовного противника об'єднання з Румунією президента І. Додона висловлювалося більше 35% громадян Молдови, приблизно 22% підтримували экс-кандидата у президенти М. Санду [34], яка заради досягнення своїх цілей згодна була на будь-яку підтримку [35]. Третє місце (2,6%) займав А. Нестасе [34], який не є послідовним уніоністом (його партія переслідує соціальні цілі), але деякі його прихильники бачать вирішення соціальних питань у об'єднанні з Румунією [37].

Наприкінці 2017 р. найбільшою популярністю серед жителів Молдови користувалися три політичні партії: Партія соціалістів на чолі з І. Додоном (понад 50% голосів), Партія «Дія і солідарність» на чолі з М. Санду (26%) і Демократична партія В. Плахотнюка (трохи більше 6%) [34]. Тобто молдовани у своїй більшості підтримують національно-центричний напрямок. Лише Демократична партія є однозначно уніоністською, а партія Маї Санду схильна до утворення ситуативних союзів, однак на момент проведення опитування М. Санду виступала проти об'єднання з Румунією.

Незважаючи на активну підтримку Бухарестом прорумунської орієнтації в Молдові більшість громадян все ж виступає проти такого сценарію. Так, за євроінтеграцію за даними опитування 2017 р., виступало трохи більше 41% опитаних, що перевищувало число прихильників об'єднання з Румунією практично вдвічі, а євразійську інтеграцію підтримувало 46% опитаних [34].

Проти односторонньої євроатлантичної зовнішньополітичної орієнтації країни на користь зближення з Росією і Євразійським економічним союзом послідовно виступав лідер партії соціалістів І. Додон. У ході свого першого офіційного закордонного візиту після обрання президентом РМ та зустрічі з В. Путіним у Москві в січні 2017 року І. Додон висловився за отримання його країною статусу спостерігача в ЄАЕС. Ця ініціатива президента Молдови, як і в цілому заклики поліпшити відносини з Росією, піддавалися жорсткій критиці з боку прозахідної парламентської більшості. Підсилюючи натиск, парламентарії навіть зуміли домогтися обмеження виконання І. Додоном ряду його конституційних повноважень [3].

Попри це, декларовані пропрезидентською партією соціалістів пріоритети – відновити в повному обсязі міждержавні зв'язки з Росією, об'єднатися з Придністров'ям і зберегти молдовську державність, судячи з результатів парламентських виборів, що відбулися в країні 24 лютого 2019 р., отримали значну підтримку у населення Молдови. Партія соціалістів, яку раніше очолював чинний президент Молдови І. Додон, стала лідером за партійними списками (31,35% голосів) і отримала 35 депутатських місць [37].

Оцінюючи поточну ситуацію у Молдові, цілком обґрунтовано можна констатувати, що створення більшості на основі партії соціалістів, може

вплинути не тільки на суспільно-політичне становище в країні, а й на вибір подальшого зовнішньополітичного курсу Молдови, оскільки у разі перемоги соціалістів на парламентських виборах І. Додон обіцяв закрити представництво НАТО в Кишиневі і привести країну до Митного союзу.

Ідентифікаційний розкол суспільства та наявність сильних і впливових румуно-уніоністських меншин надає особливий характер політичному життю Молдови. Розкол молдовського суспільства, в якому політичні уподобання пов'язані з різною національною самоідентифікацією і з різною церковною приналежністю (уніоністи – парафіяни відновленої у 1992 р. румунським патріархатом Бессарабської митрополії, інша частина населення – парафіяни підпорядкованої Москві Кишинівської митрополії) – глибше і міцніше, ніж звичайний розкол на лівих і правих.

Практики формування національно-державної ідентичності у Молдові носили і частково продовжують зберігати багато в чому розбалансований, аритмічний характер, обумовлений як суперечностями пострадянського політичного транзиту, так і внутрішньою фрагментацією «нових» пострадянських еліт РМ. У той же час досвід Молдови показує, що відсутність консенсусу з базових питань, що стосуються самого існування держави і нації, глибокі не тільки політичні, але й ідентифікаційні суперечності не тільки не стали перешкодою для демократії, але й певною мірою сприяли її побудові.

В умовах розколотого суспільства авторитарні наміри в РМ наштовхувалися на сильний опір – не тому, що учасникам опору була дорога демократія, а тому, що їх категорично не влаштовував авторитаризм з ідеологічним відтінком. Опір авторитарним тенденціям влади в Молдові йшов з протилежних сторін – від лівих і правих. Однак за молдовськими лівими і правими стоять не тільки ідеологічні та ціннісні уподобання, а різні національні ідентифікації.

Пострадянський транзит Республіки Молдова переконливо демонструє, що глибокі не тільки політичні, але й ідентифікаційні суперечності не тільки не обов'язково є перешкодою для демократії, але можуть навіть сприяти її побудові. Досвід Молдови свідчить про те, що авторитарні і напівавторитарні режими – типовий, але все-таки не обов'язковий етап посткомуністичного розвитку навіть у країнах, де немає значної культурної та психологічної готовності до демократії. молдовани значно менше схильні до правових демократичних методів вирішення своїх проблем, ніж середні прибалти, і не так уже й далекі від українців чи білорусів. Попри це Молдова змогла створити політичну систему, значно ближчу до балтійської, ніж до російської чи білоруської.

Список використаних джерел та літератури

1. Constantiniu F. O istoria sinceră a popurului roman. – București: Univers Enciclopedic, 2002. – 515 p.
2. Фурман Д., Батог К. Молдова: молдаване или румыны? // Современная Европа. – 2007. – С. 40-56. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/moldova-moldavane-ili-rumyny/viewer>
3. Фурман Д. Молдавские молдаване и молдавские румыны влияние особенностей национального сознания молдаван на политическое развитие Республики Молдова // Прогнозис. – 2007. – № 1(9). – С. 278-315. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.intelros.ru/pdf/Prognosis/01/Furman.pdf
4. Тулбуре А. Проблема национальной идентичности молдаван. // Dniester. – 16.02.2016. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dniester.ru/node/14065>
5. Бек У. Что такое глобализация. – М. Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://studfiles.net/preview/5287209/>
6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М., 2000. – 608 с.
7. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности. – М., 2008. – 640 с.
8. Капицын В.М. Политизация этнических идентичностей в «гибридной войне» // «Гибридные войны» в хаотизирующемся мире XXI века / под ред. П.А. Цыганкова. – М.: Изд-во МГУ, 2015. – С. 145-167.
9. Миллер А.И. Политика строительства нации-государства на Украине // Политическая наука. – 2010. – № 1. – С. 76-99.
10. Бордюгов Г.А. «Войны памяти» на постсоветском пространстве. – М., 2011. – 256 с.
11. Шевченко Р. Почему Приднестровье лишилось российских денег // ПМРФ. Приднестровье и Россия. – 21.01.2015. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://pmrf2.ru/0100_all-articles/rossiya-snyala-pridnestrovo-s-dovolstviya
12. Шишкин И. Историческая политика в борьбе за Молдавию. Континуитет России // Регнум – 19.06.2012. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.regnum.ru/news/1543271.html?forprint>
13. Добровольська А.Б. Етнічна неоднорідність та її вплив на проблеми політичної консолідації Молдови // Країни пострадянського простору: виклики модернізації: збірник наукових праць / за заг. ред. канд. іст. наук, доцента А.Г. Бульвінського / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» – К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016. – С. 235-248.
14. Молотов И. Румыния хочет Молдавию // Русская планета. – 18.08.2015. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://rusplt.ru/society/education/world/rumyniya-hochet-moldaviyu-18403.html>
15. Двадцать пять лет по кругу: зачем молдаване хотят в Румынию // Bel.biz. – 12.04.2016. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://bel.biz/mol/zachem-moldovane-hotyat-v-rumyniyu/>
16. Осталец В. Внешняя политика Молдавии: 1991-2014 годы // Проблемы постсоветского пространства. – 2014. – № 2. – С. 90-109. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.postsovietarea.com/jour/article/download/13/14>
17. Титов В.В. Политика памяти и формирование национально-государственной идентичности: российский опыт и новые тенденции – М.: Типография «Ваш формат», 2017. – 184 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: identityworld.ru/Monograhii/titov.pdf
18. Чуфрин Г.И. Концептуальные аспекты внешнеполитической стратегии постсоветских стран // Постсоветское пространство: роль внешнего фактора. Сб. ст. / Отв. ред.: А.Б. Крылов, А.В. Кузнецов, Г.И. Чуфрин. – М.: ИМЭМО РАН, 2018. – С. 10-25. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.imemo.ru/files/File/ru/publ/2018/2018_07.pdf

19. Каширин В. Взаимоотношения Республики Молдова и блока НАТО // Проблемы национальной стратегии. – 2016. – № 3(36). – С. 64-84. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://riss.ru/images/pdf/journal/2016/3/07.pdf>
20. Barometrul Opiniei publice. Noiembrie 2006// Institut de Politici Publice. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: ipp.md/old/lib.php?l=ro&idc=156&year=&page=2
21. Опрос: почти 40% румын считают, что объединение с РМ даст ряд преимуществ. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://novostimoldova.ru/novostiobshchestvo/6033---40-->
22. Конституционный суд Республики Молдова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=ru>
23. Сколько румынских паспортов выдано молдаванам? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.noi.md/ru/news_id/82562
24. Национальное Бюро Статистики РМ // Перепись населения 2004 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ru&idc=295&>
25. Добровольська А.Б. Досвід трансформації молдовського суспільства: протиріччя на шляху до політичної консолідації / А.Б. Добровольська // Європейські історичні студії – К.: Національний університет ім. Т.Г. Шевченка, 2015. [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://eustudies.history.knu.ua/angelina-dobrovolska-dosvid-transformatsiyi-moldovskogo-suspilstva-protyrichchya-na-shlyahu-do-politychnoyi-konsolidatsiyi>
26. Гамова С.В. В Молдавию войдет румынский батальон // Независимая газета. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ng.ru/cis/2018-02-06/1_7166_moldova.html
27. «Бомба» под Молдавией: к чему приведет переименование государственного языка // Русская весна. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rusvesna.su/news/1509709380>
28. Рошка В. Почему в Молдове изучают «историю румын»? // NOI.md. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.noi.md/ru/news_id/86535
29. Семенова Ю.В. В Молдавии разгорелись споры вокруг школьного курса истории // Русская редакция Deutsche Welle. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dw.com/ru/-moldavii-razgorelis-spory-voкруг-школьного-курса-истории/a-15837960>
30. В Молдавии решили переименовать молдавский язык в румынский // Русская весна. Продолжение. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rusnext.ru/news/1509443898>
31. Правительство за румынский. Министры поддержали изменение названия госязыка в Конституции // NewsMaker.md. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://newsmaker.md/rus/novosti/pravitelstvo-za-rumynskiy-ministry-podderzhali-izmenenie-nazvaniya-gosyazyka-v-kon-35156>
32. Добровольська А.Б. Проблеми політичної консолідації нації в умовах етнічної неоднорідності: досвід Молдови // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2019. – №3 (12). – С. 74-83. [Электронный ресурс]. – Режим доступа http://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/fnm/program_582f2d70e7829.pdf
33. Переименование молдавского языка в румынский – шаг к ликвидации государственности Республики Молдова // Фонд стратегической культуры. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.fondsk.ru/news/2017/12/14/pereimenovanie-moldavskogo-jazyka-shag-k-likvidacii-gosudarstvennosti-45259.html>
34. Жители Молдавии против объединения с Румынией // Русская весна. Продолжение. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rusnext.ru/news/1509993136>
35. Зверев Н. Зачем Майя Санду создает союз с унионистами? // Комсомольская правда в Молдавии. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.kp.md/daily/26710.4/3735522/>
36. Гурез К. Мнение: необходим один лидер для сторонников платформы «Достоинство и правда» и сторонников унионизма // Moldova24. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.moldova24.net/mnenie-neobhodim-odin-lider-dlya-storo>

37. На парламентских выборах победили социалисты президента Додона. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://strana.ua/articles/187841-vybory-v-moldove-25-fevralja-2019-rezultaty-stanet-li-kishinev-prorossijskim.html>

Добровольская А.Б. Молдова: поиски национальной идентичности – от имперского прошлого к настоящему.

В статье рассматриваются процессы поиска национальной идентичности в Республике Молдова постсоветского периода. Проанализированы условия, в которых происходили реформы в стране, и факторы, влияющие на направления и перспективы дальнейшего развития молдавского общества. Показано, что трансформационный процесс, который изначально предполагался как демократический, протекал в обстановке социально-политических кризисов и конфликтов, колебаний во внутренней и внешней политике и имел нелинейный волнообразный характер. Строительство государственности в стране сопровождалось возникновением идейно-политических и культурных расколов в политической элите и в массах молдавского общества, которые то усиливались, то смягчались с определенной периодичностью. Отмечено, что Республика Молдова практически единственное в Европе государство, где кризис национальной идентичности представляет собой определяющий фактор поляризации взглядов политических сил. Сделан вывод, что незавершенность процесса национальной самоидентификации в Молдове усиливается действием внешних факторов, в результате чего государство выступает предметом влияния более весомых субъектов международной политики.

Ключевые слова: *постсоветское пространство, Молдова, национальная идентичность, переходные процессы, политическая консолидация, геополитические факторы, политические партии, проблемы демократизации.*

Dobrovolskaya A. Moldova: the Search for National Identity – from the Imperial Past to the Present.

The article discusses the processes of searching for the national identity in the Republic of Moldova in the post-Soviet period. The conditions in which the reforms took place in the country are analyzed. The factors influencing the directions and prospects of further development of the Moldovan society are investigated. It is shown that the transformation process, which was initially assumed to be democratic, took place in an atmosphere of socio-political crises and conflicts, fluctuations in domestic and foreign policy. This process had a non-linear wave-like character. The construction of statehood in the country was accompanied by the emergence of ideological, political and cultural divisions in the political elite and in the masses of Moldovan society, which were then intensified, then softened with a certain periodicity. It is noted that the Republic of Moldova is practically the only state in Europe where the crisis of national identity is the determining factor in the polarization of the views of political forces. It was concluded that the incompleteness of the process of national identity in Moldova is intensified by the action of external factors, as a result of which the state is subject to the influence of more significant subjects of international politics.

Keywords: *the post-Soviet space, Moldova, national identity, transitional processes, political consolidation, geopolitical factors, political parties, problems of democratization.*